

Newsletter Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie grudzień 2010

Tematy:

Edytorial Imprezy Publikacje Kalendarium Personalia Na sam koniec

Edytorial

Drogie Czytelniczki, Drodzy Czytelnicy,

w imieniu Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie składam Państwu życzenia zdrowych i radosnych Świąt Bożego Narodzenia oraz pomyślnego Nowego Roku 2011. Do życzeń dołączam serdeczne podziękowania za zainteresowanie, z jakim śledziliście Państwo naszą pracę w mijającym roku, za okazywane nam różnorodne wsparcie, za gotowość współpracy i współdziałanie. Byłoby nam miło, gdyby ta przychylność towarzyszyła nam także w nadchodzącym roku. Poniżej zamieszczamy krótkie sprawozdanie z naszej działalności w ostatnim półroczu, mając nadzieję, że będzie dla Państwa interesującą lekturą. Z najlepszymi życzeniami

Prof. dr Eduard Mühle

Kultura podróżowania w średniowieczu i w okresie nowożytnym

W dniach 27-28 września Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie we współpracy z Instytutem Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie zorganizował międzynarodową konferencję „Samotrzeć, w kompanii, czy z orszakami. Podróżowanie w średniowieczu i w czasach nowożytnych”. Głównym tematem konferencji, przygotowanej przez Monikę Saczyńską z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk oraz Ewę Wólkiewicz z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie była kultura podróżowania europejskich elit w średniowieczu i w epoce nowożytnej. Tematyka konferencji dotyczyła kwestii podróży elit w średniowieczu i czasach nowożytnych jako stylu życia i wyznacznika statusu społecznego. Szczególną uwagę poświęcono kwestii podróży jako elementu kreowania, prezentowania i umacniania własnej pozycji, a więc wykorzystywania jej jako komunikatu o swoim statusie społecznym. Z tego względu wśród omawianych zagadnień pojawiły się kwestie organizacji uroczystych wjazdów do miast, stanowiących typowy przykład elitarnego ostentacji. Kilku referentów przybliżyło temat podróży edukacyjnej, charakterystycznej dla uprzywilejowanych warstw społeczeństwa, zwracając uwagę na podtrzymywanie tradycji takich podróży w niektórych rodzinach. Zastanawiano się i dyskutowano poza tym nad stopniem mobilności elit świeckich i kościelnych. Odrębna część konferencji poświęcona była aspektom organizacyjno-technicznym i gospodarczym. W oparciu o niewykorzystywane dotąd źródła rachunkowe zostały przybliżone koszty podróżowania w okresie późnego średniowiecza, ukazano również organizację podróży królewskich na podstawie inwentarza podróжного Zygmunta Starego z 1525 roku. Szczególne zainteresowanie wywołały referaty dotyczące tematyki podróży kobiet po Europie. W tym kontekście wnikliwie badano m.in. stopień mobilności kobiet. W centrum zainteresowania większości referatów znajdował się obszar wschodniej części Europy Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Polski, ale pojawiły się również referaty na temat europejskich podróży Rosjan w okresie nowożytnym czy kultury podróżowania w północnoamerykańskim stanie Wirginia w XVIII w.

W konferencji uczestniczyli przedstawiciele różnych dziedzin: historycy, filologowie, literaturoznawcy i historycy sztuki, pochodzący głównie z Polski, Czech i Węgier. Ożywione dyskusje wśród 42 referentów m.in. z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Narodowego w Warszawie i Uniwersytetu w Budapeszcie pokazały wyraźnie, że dzięki interdyscyplinarnemu podejściu konferencja wypracowała zarys nowych dezyderatów badawczych zarówno w zakresie historii kultury materialnej, jak i historii społecznej.

Opozycja ponad granicami

W dniach 17-19 września 2010 roku odbyła się w Warszawie międzynarodowa konferencja zatytułowana „Opozycja ponad granicami. Ruchy praw człowieka i ruchy demokratyzacyjne w Europie Środkowej i Wschodniej w perspektywie wzajemnych zależności i powiązań”, zorganizowana przez Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie i przez Centrum Badań nad Historią Współczesną w Poczdamie. Historycy z sześciu krajów europejskich i USA na podstawie trwających lub dopiero zakończonych projektów badawczych dyskutowali o integracji opozycji na tle procesów ponadnarodowej wymiany i powiązań. Perspektywa wykraczająca poza narodowe ramy stanowiła innowacyjny wkład konferencji w badania, ponieważ dotychczas historia opozycji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej traktowana była przede wszystkim jako część historii danego kraju.

Słowo wstępne wygłosił Padraic Kenney (Indiana University). Stwierdził on, że dokonał się znaczący rozwój międzynarodowych perspektyw badawczych. Kenney opowiadał się za tym, by skomplikowanego terminu „transnarodowości” nie rozumieć jako analitycznego klucza otwierającego wszystkie drzwi, lecz podchodzić do niego krytycznie i pytać o jego możliwości i granice. Ta sama tendencja zaznaczała się w większości pozostałych referatów. Podczas panelu wprowadzającego organizatorzy Agnes Arndt (Centrum Badań nad Historią Współczesną w Poczdamie) i Robert Brier (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) raz jeszcze przedstawili koncepcję konferencji. Obrady toczyły się w pięciu panelach, poświęconych międzynarodowym warunkom i ponadpaństwowemu zasięgowi kontaktów, sieciom i mediom międzynarodowych procesów wymiany oraz relacjom między dyskursami poszczególnych nacji i narodowych tradycji, wzajemnemu postrzeganiu się i interakcjom, i wreszcie wzajemnemu przenikaniu się i powiązaniu procesów.

Konferencję zakończyła dyskusja panelowa prowadzona przez Gerharda Gnaucka, podczas której głos zabrali świadkowie omawianych wydarzeń: Aleksander Smolar, Adam Michnik, Wolfgang Templin i Milan Horáček. Podkreślono, że początkowo ruchy opozycyjne miały wsparcie jedynie niewielkich grup z drugiej strony żelaznej kurtyny. Zmieniło się to zasadniczo wraz z narodzinami „Solidarności”. Na Zachodzie powstał wtedy szeroki ruch solidarnościowy, który stanowił ważną inspirację dla opozycjonistów w Europie Środkowo-Wschodniej. Ponadto paneliści podkreślali znaczenie emigracji z Europy Środkowej i Wschodniej w nawiązywaniu kontaktów z Zachodem. W sumie transnarodowe podejście badawcze wobec historii opozycji okazało się niezwykle twórcze. Spektrum omawianych tematów sięgało od znaczenia Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) dla rozwoju ruchów opozycyjnych w Europie Środkowej i Wschodniej przez wsparcie zachodnich związków zawodowych dla „Solidarności”, kontakty dysydentów rosyjskich z dziennikarzami zachodnimi - aż po stosunki między ruchami pokojowymi w Niemczech Wschodnich i Zachodnich. W referatach zajmowano się zatem nie tylko kontaktami pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami opozycyjnymi, lecz przede wszystkim zdumiewającą różnorodnością powiązań ponad żelazną kurtyną. I to właśnie ten aspekt wydaje się najbardziej obiecujący badawczo, jeśli chodzi o możliwości rozważania historii opozycji w międzynarodowym i europejskim kontekście.

Žalgiris -Tannenberg- Grunwald 1410

W dniach 21-23 października 2010 roku, z okazji 600-lecia bitwy pod Grunwaldem, odbyła się w Wilnie międzynarodowa konferencja „Žalgiris – Tannenberg – Grunwald 1410”, zorganizowana przez Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Uniwersytet Wileński, Litewski Instytut Historyczny i Uniwersytet Christiana-Albrechta w Kilonii. Bitwa ta, znana w Polsce jako bitwa od Grunwaldem, na Litwie nazywana jest bitwą pod Žalgiris, a w Niemczech – pod Tannenbergiem. 15 lipca 1410 roku wojska Zakonu Krzyżackiego poniosły druzgocącą klęskę w starciu z siłami polsko-litewskimi, w którym poległo niemal całe przywództwo Zakonu. Konferencja odbywała się pod naukowym kierownictwem Rimvydasa Petrauskasa. Najpierw Phillippe Contamine (Paryż) wygłosił otwierający wykład na temat bitew w Europie w dobie późnego średniowiecza. Następnie obrady toczyły się w czterech blokach: pierwszy poświęcony był ogólnym warunkom politycznym w Europie Środkowo-Wschodniej około roku 1400, drugi szczegółowym zagadnieniom dotyczącym prowadzenia wojny, jej gospodarczym i społecznym aspektem, trzeci - kwestiom związanym z traktatem pokojowym oraz rozwojem stosunków między Litwą i państwem krzyżackim w XIV i XV w., natomiast czwarty blok zajmował się samymi wydarzeniami związanymi z bitwą oraz ich znaczeniem w pamięci zbiorowej nacji w niej uczestniczących. Obrady pokazały, że konferencja zarysowała szeroki kontekst bitwy pod Grunwaldem. Było to zasługą jej międzynarodowego charakteru: wzięli w niej udział historycy z Litwy, Polski, Francji, Białorusi i Niemiec. Materiały z konferencji zostaną opublikowane po litewsku i po niemiecku.

Praca w gettach nazistowskich

W dniach 3-4 grudnia 2010 roku Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie razem ze stołecznym Żydowskim Instytutem Historycznym zorganizował międzynarodową konferencję na temat „Praca w gettach nazistowskich”. Odbyła się ona pod przewodnictwem Stephana Lehnstaedta (NIH) i Jürgena Hensela (ŻIH). Dwudniowe spotkanie robocze łączyło wyniki badań dotyczących ofiar i sprawców. Jeśli przyjrzymy się badaniom nad Holokaustem, to dostrzeżemy, że różne aspekty historii gett nadal domagają się analizy. Dotychczas przeważały opracowania zajmujące się kwestią sprawców, natomiast warunki życia Żydów stosunkowo rzadko były przedmiotem badań naukowych. Pracy w gettach poświęcono jak dotąd niewiele studiów; ogólne opracowania przyjmują zazwyczaj jednowymiarowo i schematycznie, że była to praca bezpłatna i przymusowa. Podczas konferencji – w obecności około 100 uczestników i gości – przedstawiono wyniki badań wypełniających tę lukę. Postawiono zasadnicze pytania o (prze)życie i eksterminację w okresie Holokaustu i zaproponowano możliwości osadzenia tych kwestii w szerokim kontekście naukowym. Przebadano w tym celu warunki i wymogi pracy Żydów, nie ograniczające się zresztą do II wojny światowej, lecz wykorzystujące także kontekst okupacji 1915-1918. Po 1939 roku także wykształciły się stopniowo różnorodne sposoby wykorzystywania pracy Żydów: bataliony pracy, warsztaty Judenratów albo obozy pracy przymusowej – to tylko niektóre znane jej formy.

Konferencja dowiodła, że w poszczególnych regionach praca Żydów przyjmowała różne formy. I tak na przykład w samych tylko gettach na Węgrzech w 1944 roku praca możliwa była jedynie w ograniczonym zakresie, w Naddniestrzu *stricto* ekonomiczne podejście umożliwiło przeżycie wielu Żydom, natomiast w Polsce od względów ekonomicznych ważniejszą rolę odgrywała ideologia.

Refleksję nad tą lokalną specyfiką uzupełniły oddzielne rozważania dotyczące pracowników i pracodawców. Wprowadziło to do debaty oprócz pojęć sprawców i ofiar jeszcze jedną kategorię – beneficjentów tego systemu. Konferencję zwieńczyła niemal aktualna politycznie dyskusja końcowa, dotycząca późniejszych konsekwencji pracy w gettach. O doświadczeniach dotyczących ubiegania się o odszkodowanie finansowe za wykonywaną wówczas pracę opowiadali historyk, prawnik, psycholog społeczna oraz osoba, będąca świadkiem tamtych wydarzeń (prof. Feliks Tych). Refleksja nad sposobem naprawiania dokonanych krzywd – prawne aspekty jej rozwiązania pozostają wciąż sporne – stanowi znakomity przykład konkretnych korzyści, jakie płyną z badań naukowych.

Akta tajnych służb jako źródła badań nad historią współczesną

Czwarta Debata Lelewelowska odbyła się 9 listopada 2010 roku i była poświęcona przydatności akt tajnych służb jako źródła do badań nad historią najnowszą. Uczestnikami dyskusji byli Andrzej Friszke (Warszawa), Rainer Eckert (Lipsk), Tim B. Müller (Hamburg) oraz Paweł Machcewicz (Warszawa). Moderatorem był Robert Brier, który we wprowadzeniu skonstatował, że akta współczesnych tajnych służb stanowią wyjątkowej wagi źródło dla wielu zagadnień historii najnowszej, jednocześnie konfrontujące historiografię z szeregiem problemów dotyczących krytyki źródeł, metodologii i etyki. W Polsce kontrowersje wokół tajnych akt SB rozgorzały zwłaszcza w odniesieniu do problemu, w jaki sposób wykorzystywać je przy badaniu dziejów opozycji. W Niemczech występuje podobny problem, dotyczący korzystania z dokumentów Stasi w odniesieniu do historii NRD oraz prób wpływu na procesy dokonujące się w Niemczech Zachodnich. W badaniach międzynarodowych podobne trudności występują w studiach nad instrumentalizowaniem intelektualistów w czasie zimnej wojny przez zachodnie tajne służby. Celem debaty było w tym kontekście rozważenie szans, wyzwań i problemów związanych z tajnymi aktami w zakresie tych trzech wymienionych obszarów badawczych.

W przemówieniu otwierającym Andrzej Friszke z Instytutu Studiów Politycznych PAN wykazał, że przy ocenie akt polskich tajnych służb (SB) należy brać pod uwagę poglądy polityczne współpracowników tych służb. Może to wpływać ujemnie na źródłową wartość niektórych dokumentów; mimo to akta te pozostają głównymi źródłami badań historycznych. Następnie wykazał, że na podstawie akt SB nie można uzasadnić tezy o manipulowaniu opozycji w Polsce.

Rainer Eckert z Forum Historii Najnowszej w Lipsku zajął się kwestią akt Stasi. Najpierw podkreślił funkcję wschodnioniemieckiej Stasi jako centralnego narzędzia represji SED, i dlatego zaproponował, by określać ją nie jako tajne służby, lecz jako tajną policję. Dla historii NRD

akta Stasi mają zasadnicze znaczenie, niemniej ich analiza wymaga odpowiedniej hermeneutyki. W wypracowywaniu właściwej metodologii postępowania z tego typu źródłami pomogłaby współpraca naukowców z różnych krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Równoległe do rozważań Friszkego na temat wpływu SB na opozycję w Polsce, Eckert przedstawił własną tezę, twierdząc że Stasi wpływała na opozycję w NRD, a nawet nadawała kierunek jej działaniom, oddziaływała także na procesy dokonujące się na Zachodzie.

Tim Müller z hamburskiego Instytutu Badań Społecznych wniósł do debaty perspektywę badawczą zachodnich służb specjalnych. Zaproponował, by tajnych służb nie traktować jedynie jako narzędzi represji, ale także jako aparaty wytwarzania wiedzy. Dalej zaakcentował, że amerykańskie służby specjalne tolerowały niezależne myślenie swoich współpracowników, traktując je jako źródło innowacji i pokazał, jak ważne w podejściu do akt tajnych służb jest zwracanie uwagi na kontekst instytucjonalny i polityczno-kulturalny.

Paweł Machcewicz z Uniwersytetu Warszawskiego położył jeszcze raz nacisk na problemy, jakie stwarzają akta tajnych służb jako źródła do badań nad komunizmem: jeśli nie uzupełni się ich innymi materiałami, doprowadzi to do powstania wykrzywionego obrazu rzeczywistości w państwach komunistycznych. Zostaną wówczas nadmiernie zaakcentowane zjawiska oporu w stosunku do tendencji dopasowania się do systemu, a ponadto nie zaznaczy się należycie roli partii jako centralnej instytucji władzy.

Łącznie te cztery głosy w dyskusji pokazały, jak ważna jest ponadnarodowa wymiana doświadczeń na tematy metodologiczne. Wykazano przy tym, że istniało wiele paraleli między sytuacją w Polsce i w NRD. Postulat Tima Müllera, by tajne służby traktować jako aparaty produkowania wiedzy można z powodzeniem zastosować w odniesieniu do tajnych policji państw komunistycznych. Jednocześnie porównanie różniących się między sobą przekazów pokazuje wyraźnie, jak ważne jest uwzględnianie specyficznego kontekstu historyczno-politycznego i funkcji, jaka przypadła tajnym służbom, przy ocenie wartości źródeł przez nie wyprodukowanych.

Polska w historii europejskiej

Jesienny cykl wtorkowych wykładów Niemieckiego Instytutu Historycznego poświęcony został tym razem prezentacji projektu niemieckojęzycznego podręcznika historii Polski, opracowywanego przez międzynarodowy zespół autorów, przede wszystkim niemieckich i polskich. Podręcznik będzie nosił tytuł „Polska w historii Europy” i zaprezentuje spojrzenie z zewnątrz na dzieje naszego kraju od samych początków aż po koniec XX w. Zaplanowany jako czterotomowe wydawnictwo, ma stanowić nie tylko kompetentny przewodnik po datach, wydarzeniach i strukturach polskiej historii, ale ukazać również wyniki najnowszych badań, podjąć kontrowersje historiograficzne, wskazać problemy interpretacyjne i postulaty badawcze, a także dostarczyć bogatej dokumentacji źródeł i literatury. Za główny cel tej publikacji autorzy stawiają sobie przedstawienie historii poszczególnych regionów w kontekście europejskim. Z tego względu książka świadomie przyjmuje perspekty-

wę spojrzenia z zewnątrz, szczególną uwagę poświęcając wieloetnicz-
nemu i europejskiemu wymiarowi historii Polski.

Przygotowywane cztery tomy przedstawiali w ramach cyklu wykładów odpowiedzialni za nie wydawcy. Prezentowano nie tylko koncepcję i założenia każdej z zaplanowanych części, ale także poddano pod dyskusję pierwsze zasadnicze tezy na temat miejsca polskiej historii w historii europejskiego średniowiecza, wczesnej epoki nowożytnej, XIX, jak również i XX wieku. Każde z wystąpień zostało krytycznie skomentowane przez koreferenta. O tomie dotyczącym średniowiecza dyskutowali szczegółowo Christian Lübke (Lipsk) i Jacek Banaszkiewicz (Warszawa), o wczesnej epoce nowożytnej – Hans-Jürgen Bömelburg (Gießen) i Edmund Kizik (Gdańsk), o tomie „XIX wiek” – Michael G. Müller (Halle/Saale) i Maciej Janowski (Warszawa), a o ostatnim tomie, zatytułowanym „Wiek XX” – Krzysztof Ruchniewicz (Wrocław) i Christoph Klessmann (Poczdami). Komparatystyczna formuła, sprawdzona podczas wcześniejszych wykładów wtorkowych, także w tym cyklu umożliwiła inspirującą dyskusję niemiecko-polską.

Wspólne kolokwia w Lublinie

W semestrze zimowym 2010 Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie oraz krąg doktorantów z seminarium historycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie zorganizował wspólny cykl wykładów. W sześciu wykładach współpracownicy Niemieckiego Instytutu Historycznego zajmowali się tematami od średniowiecza po historię najnowszą. Umożliwiło to prezentację zakresu prac badawczych i działalności Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie w środowisku historyków lubelskich.

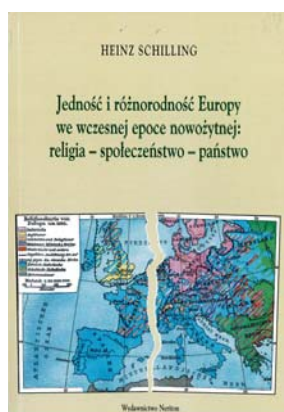
Willy Brandt a Polska

Z okazji wydania książki Friedhelma Bolla i Krzysztofa Ruchniewicza „Nigdy więcej polityki ponad głowami Polaków. Willy Brandt a Polska” 2 grudnia 2010 roku w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie odbyła się dyskusja panelowa, zorganizowana wspólnie przez NIH, Fundację Friedricha Eberta, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego. Termin prezentacji książki został wybrany świadomie, gdyż 7 grudnia 2010 roku mijała 40 rocznica pierwszej wizyty Willy Brandta w Warszawie i jego słynnego przyklęknienia przed Pomnikiem Ofiar Getta. Tamten spontaniczny gest uważany był przez społeczność międzynarodową za kamień milowy w stosunkach polsko-niemieckich.

Podczas panelu, moderowanego przez Adama Krzemińskiego, Friedhelm Boll, Włodzimierz Borodziej, Bernd Rother i Krzysztof Ruchniewicz dyskutowali o znaczeniu polityki Brandta wobec Polski i jej wpływie na obecne stosunki polsko-niemieckie. Zdaniem Friedhelma Bolla, mimo iż rozmowy ze Związkiem Radzieckim stanowiły nieodzowny krok w kierunku odprężenia, to moralny ciężar polityki wschodniej Brandta znajdował się w Warszawie. Słowa Brandta: „Nigdy więcej po-

lityki ponad głowami Polaków” dziś wydają się nieaktualne i nie mają charakteru przełomu, ponieważ Polska jest mocno umocowana w Unii Europejskiej i w NATO, jednakże w kontekście sytuacji politycznej naszego kraju przed 40 laty zdanie to brzmiało wręcz rewolucyjnie. Dyskutanci zgodnie wskazywali, że Brandt ze swą odważną wizją polityki pojednania z Polską wyprzedzał swoją epokę (w ówczesnym politycznym krajobrazie Niemiec był wtedy w swych poglądach osamotniony). Miał też świadomość, że bez poważnej polityki pojednania, pokój i współpraca w Europie będą wyłącznie pustymi pojęciami. Podkreślali odwagę niemieckiego kanclerza, oznajmijącemu społeczeństwu ówczesnych Niemiec Zachodnich, że podpisanie traktatu z Polską oznacza rezygnację z dawnych wschodnich terenów niemieckich, które po 1945 roku przypadły Polsce. Poza tym paneliści naświetlili postawę Willy Brandta wobec ruchu „Solidarność” oraz jego prekursorskie rady i działania na rzecz jedności Niemiec.

Publikacje

O początkach jedności i różnorodności Europy

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie wraz z wydawnictwem „Neriton” opublikował w serii „Klio w Niemczech” książkę Heinza Schillinga „Jedność i różnorodność Europy we wczesnej epoce nowożytnej: religia – społeczeństwo – państwo”. Polski przekład tej książki przybliży czytelnikowi zasadnicze rozważania tego wybitnego historyka wczesnej epoki nowożytnej. Osłą tematyczną tomu złożonego z siedmiu artykułów są rozważania autora, dotyczące wpływu reformacji i kontrreformacji na kształt europejskiej epoki nowożytnej ze szczególnym uwzględnieniem różnych aspektów zjawiska konfesjonalizacji w tym okresie. Schilling dekonstruuje mit reformacji jako jedyne wyznacznika strukturalnej i duchowej zmiany Europy oraz podkreśla społeczną i kulturalną rolę kształtowania się wyznań w chrześcijaństwie łacińskim między 1550 a 1650 rokiem. Dopiero spłot obu tych zjawisk wytworzył według niego religijno-socjologiczny typ Europy, tak jak go dzisiaj definiujemy. W artykułach zawartych w tym tomie wnikliwym badaniom poddano proces wczesnonowożytnych rozłamów wyznaniowych i prób ich przewyciężenia. Zastanawiano się też, w jaki sposób te wydarzenia kształtowały polityczną, kulturową i religijną strukturę Europy i jak przyczyniły się do okrzepnięcia wartości takich jak tolerancja, dialog i szacunek dla inności, które dziś uważamy za fundamenty tożsamości europejskiej. Przedmiotem rozważań była także korelacja między konfesjonalizacją i modernizacją oraz wpływ tej pierwszej na takie typowe dla nowoczesnych czasów paradygmaty zachowań jak: odpowiedzialność za siebie, racjonalne myślenie, samodyscyplina czy kontrolowanie emocji.

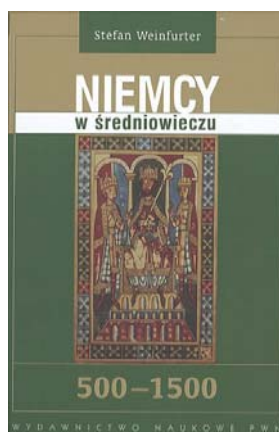
Heinz Schilling, Jedność i różnorodność Europy we wczesnej epoce nowożytnej: religia-społeczeństwo-państwo, [Klio w Niemczech, Band 15], Warszawa 2010, 224 S., 33 zł, ISBN 978-8-3754-3152-0

Holokaust na polskich terenach wcielonych do Trzeciej Rzeszy

W ramach serii „Monografie Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie” ukazała się praca zbiorowa zatytułowana „Der Judenmord in den eingegliederten polnischen Gebieten 1939-1945”. Tom wydany przez Jochena Böhlera i Jacka Andrzeja Młynarczyka zawiera 20 artykułów historyków i historyczek izraelskich, angielskich, polskich i niemieckich, przedstawiających najnowszy stan badań dotyczących zagłady Żydów na terenach polskich włączonych do Rzeszy w latach 1939-1945. Publikowane teksty zostały wygłoszone podczas międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Katowicach we wrześniu 2005 roku przez Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie i Instytut Pamięci Narodowej na temat „Zagłada Żydów na terenach polskich wcielonych do Trzeciej Rzeszy podczas II wojny światowej”. Analiza skupia się na okręgach Rzeszy „Gdańsk-Prusy Zachodnie” i „Kraj Warty”, region Górny Śląsk Wschód oraz okręgi ciechanowski i białostocki, które dotychczas rzadko stanowiły obiekt badań nad Holokaustem. Szczególną uwagę badaczy zwróciła rola tych „terenów wcielonych” w procesie ostatecznych decyzji o wymordowaniu ludności żydowskiej, m.in. takie aspekty jak stosunek centrum i peryferii czy motywy postępowania lokalnych zbrodniarzy nazistowskich. Poza tym wnikliwemu badaniu poddano poszczególne etapy przesładowania Żydów – od odbierania im praw i zamykania w gettach po systematyczne mordy. Odrębna część poświęcona jest funkcjonowaniu obozów pracy, obozów zagłady i obozów koncentracyjnych, m.in. mało dotąd znanej roli administracji techniczno-finansowej obozu śmierci Kulmhof (Chełmno nad Nerem). Okazuje się, że administracja tego okręgu odegrała znaczącą rolę w mordowaniu Żydów. Tom przedstawia poza tym reakcje zagrożonej ludności żydowskiej, ludności etnicznie polskiej oraz aliantów na pierwszą fazę Holokaustu. Publikacja zawiera indeks nazw miejscowych oraz indeks osób.

Der Judenmord in den eingegliederten polnischen Gebieten 1939-1945, hrsg. von Jacek Andrzej Młynarczyk und Jochen Böhrer, Osna-brück 2010, 425 S., EUR 35, - ISBN 978-3-938400-51-7

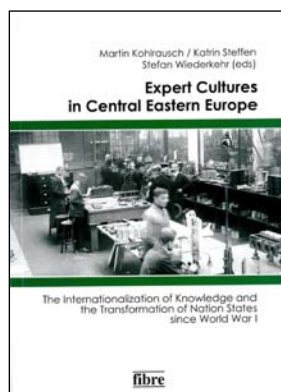

Niemcy w średniowieczu

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie wraz z warszawskim wydawnictwem WN PWN opublikował polskie tłumaczenie cieszącej się powodzeniem niemieckiej panoramy „Das Reich im Mittelalter. Kleine deutsche Geschichte von 500 bis 1500” Stefana Weinfurtera („Niemcy w średniowieczu 500-1500”). Książka wieloaspektowo i interesująco przedstawia historię Rzeszy niemieckiej w średniowieczu. W ramach czasowych zakreślonych datami 500 - 1500 przybliża fazy tworzenia się systemu politycznego i społecznego, z którego powstał później naród niemiecki. Kolejne rozdziały poświęcone są m.in. panowaniu Karolingów, Ottonów, Staufów, Luksemburgów i Habsburgów. Żywym, dynamicznym językiem przedstawia Weinfurter także istniejące kontrowersje między głównymi aktorami tamtych czasów: cesarzami i papieżami, dokładnie bada złożone przyczyny powsta-

tych konfliktów i sporów. Obok historii politycznej zostały uwzględnione również kwestie społeczne i gospodarcze. Czytelnik otrzymuje informacje o panującej wówczas modzie, o rytuałach życia codziennego, o roli małżeństwa, rozwoju miast czy reformie Kościoła. Autor analizuje również wpływ zmiany klimatu i epidemii na kształtowanie się Rzeszy w średniowieczu. Książkę uzupełniają różne przydatne aneksy – tablice genealogiczne, indeks osób i mapy. Z okazji wydania polskiej wersji książki Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie przeprowadził 7 października 2010 roku dyskusję panelową z udziałem autora, Stefana Weinfurtera, mediewisty z Uniwersytetu w Heidelbergu oraz dwóch cenionych mediewistów polskich: prof. Henryka Samsonowicza (Warszawa) i prof. Wojciecha Fałkowskiego (Warszawa/Paryż). Dyskutowano na temat samej książki oraz tego, w jaki sposób należy w dzisiejszych czasach przedstawiać historię średniowiecza.

Stefan Weinfurter, Niemcy w średniowieczu 500-1500, Warszawa 2010, 204 S., 45 zł, ISBN 978-83-01-16305-1

Expert Cultures in Central Eastern Europe

Po raz pierwszy w swojej historii Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie opublikował równocześnie książkę w klasycznej wersji papierowej oraz w formie e-booka na platformie internetowej perspectivia.net. Jest to anglojęzyczna praca zbiorowa „Expert Cultures in Central Eastern Europe. The Internalization of Knowledge and the Transformation of Nation States since World War I”. Książka, opublikowana pierwotnie w wydawnictwie fibre, wydana została jako publikacja Niemieckiego Instytutu Historycznego poza istniejącymi seriami. Czytelnicy otrzymali jednocześnie zarówno wydanie papierowe, jak i zdigitalizowaną wersję książki, dostępną na platformie internetowej www.perspectivia.net. Tom zbiera referaty wygłoszone podczas międzynarodowych warsztatów, zorganizowanych we wrześniu 2008 roku przez NIH w Warszawie przy wsparciu European Science Foundation na temat „The International Community of Experts and the Transformation of the Fatherland. Central Eastern Europe in the European Context since WWI”. Wydawcami wspomnianej publikacji są Martin Kohlrausch, Katrin Steffen i Stefan Wiederkehr. Trzydzieści artykułów autorstwa historyczek i historyków amerykańskich, brytyjskich, niemieckich, fińskich i polskich skupia się na zjawisku kariery ekspertów w Europie Środkowej i Wschodniej w XX stuleciu. Analiza koncentruje się na wszechstronnych wzajemnych oddziaływaniach tych grup i bada ich działania, odpowiadające z jednej strony politycznym wymogom państw narodowych powstałych po 1918 roku, a z drugiej opartych o współpracę ponadnarodową. Ramy czasowe tych badań zakreślają lata od upadku imperiów po I wojnie światowej po upadek komunizmu. Dwie pierwsze części książki skupiają się przede wszystkim na analizie popularności rozwiązań technokratycznych w Polsce i Czechosłowacji w okresie międzywojennym jako narzędzi modernizacyjnych oraz aspektach przepływu wiedzy między USA a krajami Europy Środkowej i Wschodniej. Ostatnia część publikacji przedstawia m.in. funkcjonowanie ponadnarodowych sieci ekspertów między Wschodem i Zachodem w czasie zimnej woj-

ny oraz transfer technologiczny między ZSRR i Niemcami Zachodnimi (RFN). *Last but not least* sekcja ta prezentuje również, w jaki sposób apolityczne początkowo grupy ekspertów w zakresie ochrony konsumentów przekształciły się we wpływowe ugrupowania w obrębie polskiego ruchu „Solidarność” po 1981 roku.

Expert Cultures in Central Eastern Europe. The Internationalization of Knowledge and the Transformation of Nation States since World War I, hrsg. von Martin Kohlrausch, Katrin Steffen und Stefan Wiederkehr, Osnabrück 2010, 272 S., EUR 48, - ISBN 978-3-938400-58-6

Podjęmowanie decyzji politycznych w średniowieczu

Niemiecki Instytut Historyczny opublikował w wydawnictwie Harrassowitz, w serii „Quellen und Studien” pracę zbiorową, zawierającą nowe studia na temat rytualizacji procesu podejmowania decyzji („Ritualisierung politischer Willensbildung. Polen und Deutschland im hohen und späten Mittelalter”). Tom zredagowany przez warszawskiego mediewistę Wojciecha Fałkowskiego wraz z heidelberskimi badaczami średniowiecza: Berndem Schneidmüllerem i Stefanem Weinfurterem zawiera 16 artykułów historyków polskich i niemieckich dotyczących procesu podejmowania decyzji politycznych i rytuałów z nimi związanych. Porównanie objęło Polskę i Rzeszę w okresie pełnego i późnego średniowiecza. Publikowane teksty zostały wygłoszone podczas II niemiecko-polskiej konferencji mediewistów, jaka odbyła się w maju 2008 w Spirze z inicjatywy Stałego Komitetu Mediewistów Polskich, Uniwersytetu w Heidelbergu i Niemieckiego Instytutu Historycznego. Tekst wprowadzający do tomu przygotował Wojciech Fałkowski, a przegląd zatytułowany „Polens Selbstverständnis aus seiner Geschichte” – Klaus Ziemer. Problematyka tomu koncentruje się wokół form i etapów procesu podejmowania decyzji politycznych, a także instrumentów, służących jego przeprowadzaniu i umacnianiu, przy czym szczególną uwagę poświęcono roli rytuałów w tych działaniach. Część artykułów analizuje proces podejmowania decyzji politycznych („władza królewska”, „władza książęca”) pod kątem stosunków między królem i książętami w Rzeszy i we Francji (Gerd Althoff, Martin Kintzinger, Gerald Schwedler) oraz w piastowskiej Polsce. Zbigniew Dalewski, Tomasz Jurek i Antoni Barciak skupili się na zagadnieniu inauguracji władzy w Polsce piastowskiej jako elementu legitymizacji władzy książęcej w XII i XIII stuleciu. Wątek ten uwzględnia również kwestię roli rycerstwa polskiego jako aktywnego podmiotu ładu politycznego. W trzeciej części Robert Gramsch i Krzysztof Ożóg omawiają mechanizmy władzy na średniowiecznych uniwersytetach i istotny udział ich przedstawicieli w życiu publicznym. Aspekty podejmowania decyzji politycznych w miastach średniowiecznych, a więc także kwestię wykształcania się w miastach gremiów podejmujących decyzje przedstawiają Henryk Samsonowicz i Peter Schuster. Andrzej Radziwiński, Jörg Sonntag i Thomas Wunsch zajmują się natomiast związkiem rytuału i polityki lub rytuałów związanych z podejmowaniem decyzji w obrębie instytucji i gremiów kościelnych – klasztorów, zakonów, synodów. Tom, który podsumował Stefan Weinfurter, dzięki swej szczególnej perspektywie

polsko-niemieckiej stanowi interesujący wkład w badania nad rytuałami w średniowieczu.

Ritualisierung politischer Willensbildung. Polen und Deutschland im hohen und späten Mittelalter hrsg. von Wojciech Fałkowski, Bernd Schneidmüller und Stefan Weinfurter, Wiesbaden 2010, 275 S., EUR 38, - ISBN 978-3-447-06389-0

Żydzi pewnego pogranicza

Monografia Ruth Leiserowitz „Świece szabasowe i stowarzyszenie kombatanckie. Żydzi w pogranicznym regionie Prus Wschodnich i Litwy 1812-1942” ukazała się jako 24 tom „Monografii Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie”. Autorka bada historię wspomnianego pogranicza w XIX i w pierwszej połowie XX wieku. Tutaj, na granicy Prus Wschodnich i Litwy, a zarazem na styku imperiów Rosji i Niemiec, dokonywały się złożone procesy modernizacyjne, mobilizacyjne i migracyjne, przy których analizie kluczową rolę muszą odgrywać takie pojęcia jak: nacjonalizm, wieloetniczność czy eksterminacja Żydów. Ruth Leiserowitz przyjmuje tezę wyjściową, że Żydzi stanowili konstytutywny czynnik tego pogranicznego regionu. Autorka przedstawia wydarzenia historyczne w perspektywie długiego trwania (*longue durée*). Wspomniany region stanowił barierę i próg, a w pewnym okresie wyznaczał również ostrą linię podziału. Zarazem jednak stwarzał możliwości kontaktów i symbiozy, a przy tym badany obszar okazał się mieć charakter tyleż żydowski, co wieloetniczny. Książka stara się w odpowiedni sposób ukazać wydarzenia po obu stronach granicy: m. in. w Kłajpedzie, Tylży, Jurkborku, Ejtkunach, jak i losy kupców, handlarzy drewnem, przemytników czy obwoźnych sprzedawców. Znalazła się w niej analiza zarówno następstw wojny krymskiej, budowy kolei żelaznej czy I wojny światowej, jak i skutków narodowego socjalizmu oraz sowytyzacji Litwy. Przedstawia także nieznaną dotąd nazistowski obóz pracy dla Żydów w Szyłokarczmie. Książkę kończy analiza masowych mordów latem 1941 roku, stanowiących „kluczową fazę w historii Holokaustu”. Publikacja zawiera mapę regionu oraz indeks nazw miejscowych i osobowych.

Ruth Leiserowitz, Sabbatleuchter und Kriegerverein. Juden in der ostpreußisch-litauischen Grenzregion 1812-1942, Osnabrück 2010, 463 S., EUR 39,80 - ISBN 978-3-938400-59-3

Kalendarium

02.02. (środa) - 05.02.2011 (sobota), University of Otago, Dunedin / Nowa Zelandia

Interpreting Vincent Kadłubek. Words, Images and Meaning in the *Chronica Polonorum*

Panel NIH w Warszawie na Eighth Biennial International Conference of the Australian and New Zealand Association for Medieval and Early Modern Studies

10.03. (czwartek) - 13.03.2011 (niedziela), NIH w Warszawie

Władza i zwierciadło władzy. Sprawowanie władzy w Europie w XII i XIII w. w świetle kronik

Konferencja we współpracy z Instytutem Historycznym Uniwersytetu w Hamburgu

31.03. (czwartek) - 02.04.2011 (sobota), NIH w Warszawie

Dynamization of gender roles in war times: An East European perspective on World War II and its aftermath

12.04.2011 (wtorek), NIH w Warszawie

Czy istniał system słuźebny i czym było *ius ducale*?

5. Debata Lelewelowska NIH w Warszawie

14.05.2011 (sobota), Sala Balowa Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie

I pokój toruński 1411 r. i jego znaczenie w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej

Konferencja we współpracy z Archiwum Głównym Akt Dawnych

12.05. (czwartek) - 15.05.2011 (niedziela), University of Western Michigan, Kalamazoo / USA

Power, Space and Interaction between Ruler and Ruled in Medieval Poland (10th - 14th c.)

Panel NIH w Warszawie na 46th International Congress on Medieval Studies

27.05. (piątek) - 29.05.2011 (niedziela), NIH w Warszawie

Kultura wiedzy w Niemczech i w Polsce i relacje naukowe między obu krajami

Doroczna konferencja Societas Jablonoviana we współpracy z NIH w Warszawie i Gießener Zentrum östliches Europa (GiZo) oraz Insytutu Herdera w Marburgu

27.05. (piątek) - 29.05.2011 (niedziela), Uniwersytet MK w Toruniu

Rozwiązywanie konfliktów i stanowienie pokoju w średniowieczu

Konferencja (3. Niemiecko-Polskie Spotkania Mediewistyczne) we współpracy ze Stałym Komitetem Mediewistów Polskich i Niemieckim Związkiem Mediewistów)

Personalia

Po dziesięciu latach pracy we wrześniu 2010 roku odszedł z Instytutu dr Jochen Böhler. W okresie zatrudnienia w NIH dr Böhler zajmował się przede wszystkim zagadnieniem okupacji niemieckiej w Polsce w latach 1939-1945 oraz Holokaustem. Napisał m.in. nagrodzone później studium monograficzne na temat zbrodni Wehrmachtu w Polsce. Jako pracownik Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie był również autorem i organizatorem licznych konferencji oraz wystawy poświęconej niemieckiej okupacji w Polsce i zbrodniom Wehrmachtu. Dr Böhler kontynuować będzie naukową działalność jako pracownik naukowy na Uniwersytecie Fryderyka Schillera w Jenie.

Od 1. września 2010 nowym pracownikiem naukowym NIH został na trzy lata dr Norbert Kersken. Studiował historię, slawistykę i filozofię na Westfalskim Uniwersytecie Wilhelma w Münster, który ukończył w 1993 roku. Od 1996 jest pracownikiem naukowym Instytutu Herdera w Marburgu, z którego na czas pracy w Warszawie został urlopowany. Od 1998 jest jednocześnie wykładowcą na Uniwersytecie Justusa Liebiga w Gießen. W Niemieckim Instytucie Historycznym będzie się zajmował przede wszystkim historią dynastii piastowskiej w kontekście europejskim (zakres badawczy I) i ma opracować monograficzne studium na temat „Polska piastowska i jej polityka zewnętrzna”.

Od 1 grudnia 2010 pracownikiem naukowym Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie został dr Jens Boysen. Na Uniwersytecie Johanna Wolfganga Goethego we Frankfurcie nad Menem i w Trinity College w Dublinie studiował historię Europy Wschodniej, historię średniowieczną i nowożytną, slawistykę i politologię. W 1998 ukończył studia podyplomowe w Kolegium Europejskim w Warszawie-Na Tolinie, a w 2006 uzyskał doktorat na Uniwersytecie Eberharda Karla w Tybindze. W latach 2003-2007 był pracownikiem naukowym Uniwersytetu w Lipsku, a w latach 2007-2009 tamtejszego Centrum Europy Środkowej i Wschodniej. W NIH w Warszawie zajmować się będzie przede wszystkim problematyką z IV zakresu badawczego (Przemoc i obca władza w „wieku skrajności”), szczególny nacisk kładąc na komparatystyczne i uwarunkowane historycznie postrzeganie armii ludowej w NRD (Nationale Volksarmee) oraz Ludowego Wojska Polskiego w końcowej fazie rządów komunistycznych (1980-1989).

1 września 2010 roku jako pracownicy pomocniczy zatrudnieni zostali na czas określony dr Dariusz Adamczyk i dr George Indruszewski. Problematyka ich badań należy do I zakresu badawczego. Dariusz Adamczyk studiował historię, nauki polityczne, socjologię i psychologię społeczną na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach i na Uniwersytecie Leibniza w Hanowerze. Doktorat uzyskał w 1999 roku na podstawie studium „Pozycja Polski w nowoczesnym systemie światowym wczesnej ery nowożytnej”, następnie prowadził wykłady z zakresu historii

Europy Wschodniej w Instytucie Historycznym Uniwersytetu w Hanowerze. Prowadzone przez niego prace badawcze w NIH w Warszawie poświęcone są tematowi „Srebro i władza. Znaczenie i funkcje metali szlachetnych dla władzy piastowskiej 930-1100”. George Indruszewski studiował historię, filozofię i slawistykę na Uniwersytecie w Bukareszcie (Rumunia), w 1996 uzyskał tytuł magistra antropologii i archeologii (w tym także archeologii podwodnej) w College of Liberal Arts, Texas A&M University in College Station/USA. Doktorat obronił w 2000 roku na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu w Kopenhadze (Dania). Jego badania w NIH w Warszawie dotyczą tematu „Grody piastowskie we wczesnośredniowiecznym krajobrazie wodnym Wielkopolski”.

Na sam koniec

Rozszerzone możliwości uzyskiwania stypendiów

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie rozszerzył swoją ofertę stypendialną. Od chwili obecnej o kilkutygodniowe lub kilkumiesięczne stypendia mogą ubiegać się również nie mieszkający w Polsce pracownicy naukowcy z tytułem doktora habilitowanego. Najbliższy termin składania podań upływa 31 marca 2011 roku. Stypendia rozdzielane będą w oparciu o merytoryczną ocenę projektu. Dodatkowy atut stanowić będzie związek zainteresowań badawczych potencjalnych stypendystów z pracami naukowymi prowadzonymi w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie. Wysokość stypendiów dla naukowców po habilitacji, posiadających ustaloną pozycję akademicką lub katedrę, ustalana będzie indywidualnie, zgodnie z zasadą „no gain no loss” i zgodnie z aktualnymi możliwościami Niemieckiego Instytutu Historycznego.